

Interpretació arqueològica d'un sarcòfag de pedra del segle X i una tomba del segle XIII, coneguda com a tomba del fundador, del monestir de Sant Benet de Bages

Goretti Vila i Fàbregas
Carme Subiranas i Fàbregas

Introducció

La documentació d'ambdues tombes s'emmarca en els treballs de seguiment arqueològic de les obres de restauració arquitectònica del monestir de Sant Benet de Bages, que s'estan duent a terme actualment des de l'any 2001 quan Caixa Manresa va passar a ser-ne propietària. En la seva primera fase (Fase 1B. Església) es preveia l'adequació de la coneguda com a "tomba del fundador". La seva restauració requeria un nou rejuntat dels morters, per la qual cosa es va procedir a l'estudi de les estructures que la formaven i a la seva documentació planimètrica. Presentem aquí el resultat d'aquells treballs i de la interpretació arqueològica, fruit de les intervencions arqueològiques a la necròpolis de Sant Benet en les campanyes 2004-2005.

Sarcòfag de pedra del segle X

L'extracció del sarcòfag de pedra no es produeix fins a les acaballes de l'any 2003 durant el desmuntatge d'un tram de mur que tancava el monestir arran del transsepte nord de

1. Fotografia aèria de l'excavació de la necròpolis de Sant Benet de Bages. Es pot observar el camí empedrat amb còdols que vorejava el mur de tanca del cementiri aixecat a inicis del segle XVII. 1. Sarcòfag de pedra. 2. Tomba del segle XIII. Foto: Goretti Vila-Arqueociència.

l'església. Les excavacions arqueològiques van permetre recuperar tot l'antic traçat d'aquest mur que datem cap a principis del segle XVII. La cronologia d'aquest ha pogut ser con-

trastada amb la documentació conservada i identificar-lo amb el mur construït l'any 1613 com a tanca del cementiri del segle XVII¹.

Desconeixem la ubicació original d'aquesta tomba que es trobava descontextualitzada respecte la resta de tombes de la necròpolis. Arqueològicament hem pogut estudiar-ne la seva morfologia i comparar-la tipològicament amb altres exemples coneguts. Existeixen alguns paral·lels d'aquest tipus conservat a Catalunya però són pocs els documentats arqueològicament. Tenim com a exemple relativament proper els sarcòfags infantils del segle X trobats a la necròpolis de Sant Quintí de Taravil (Capolat, Berguedà)², i més llunyà els sarcòfags de Sant Esteve de Conapost (Forellac, Baix Empordà). Aquest darrer cas és un sarcòfag de parets estretes de planta trapezoïdal amb un encaix per a la coberta, al que posteriorment sembla li haurien afegit les dues pedres de la capçalera.

El sarcòfag fou fabricat a partir d'un bloc monolític de pedra rectangular de 2,18 m de llargària per 0,70 m d'amplària, que fou rebuidat interiorment fins a dotar-lo d'una planta antropomorfa, típica de les tombes dels segles X-XI. Presentava la capçalera arrodonida, les espatlles rectes i estretes i peus de la tomba també rectes, les parets interiors de la mateixa verticals. De la capçalera als peus amidava 1,94 m per una amplada de 0,41 m a la zona dels peus. La planta antropomorfa no estava perfectament centrada respecte el bloc. El lateral esquerre s'iniciava a uns 0,14 m de l'extrem exterior, mentre que el lateral dret començava a uns 0,17 m. De les espatlles als peus la llargària era de 1,57 m.

Sobre aquest sarcòfag, alguns autors han plantejat la possible relació entre aquest sarcòfag i la tomba monumental coneguda com a "tomba del fundador", estructura funerària adossada a l'angle NW de l'església tardoromànica. Aquesta hipòtesi, com veurem més endavant, no s'adiu amb les dades arqueològiques obtingudes a partir de l'estudi de la tomba del segle XIII, ja que no hi ha cap indici que permeti relacionar ambdues sepultures.

2. Detall del sarcòfag del segle X. Foto: Goretti Vila.

3. Vista de la tomba del segle XIII. Foto: Goretti Vila.

Tomba monumental del segle XIII

Entre les tombes excavades en la necròpolis medieval destaca un petit conjunt que podríem qualificar com d'estructures nobles, de gran qualitat arquitectònica. Es tracta de petits edificis complexos destinats a enterraments dobles o col·lectius, que segueixen una mateixa pauta constructiva.

L'estructura funerària en qüestió, és una tomba doble pensada per a dipositar-hi dos difunts, un sobre l'altre, seguint la pauta documentada en la tomba excavada a llevant d'aquesta el gener de 2004³. Ambdues han estat datades al segle XIII i foren construïdes arran de l'església romànica. Aquesta tomba és una gran caixa de pedra rectangular lligada amb morter de calç, l'interior de la qual presenta una planta trapezoïdal amb un encaix a mitja alçada de les parets, destinat a recolzar la llosa de coberta de la tomba superior, probablement buidada durant les excavacions de l'any 1907. Mentre que al fons, s'observava encara *in situ* una

gran llosa que prendria la doble funció de llit de la tomba superior i coberta de la inferior.

Al costat sud de la tomba s'hi pot veure una obertura de planta quadrada (0,30 m x 0,30 m) que s'eixampla interiorment en una cavitat més gran que s'estén cap als costats en més d'1 m de llargària. Estava rebler-ta parcialment amb sediments a partir d'uns 0,51 m de fondària. Sembla que originàriament podria haver estat destinada a ossera.

No podem determinar el perímetre exacte de l'estructura medieval atès que els límits ens els proporcionen murs aixecats en fases més tardanes. De totes maneres en donarem les mides aproximades. Tenim per un costat que la llargària màxima documentada és de 4,10 m per 3,14 m d'amplada. Coneixem l'amplada màxima que tenien en època medieval els murs sud i est amb 0,90 m, i 1,10 m respectivament. Mentre que les mides del vas funeràri pròpiament eren de 2,45 m de llargària per 0,98 m d'amplada a la zona central (per on passa la secció) i una fondària de 0,60 m fins a la llosa de coberta de

la tomba inferior. La tomba superior presentava una fondària de 0,28 m i una amplada de 0,68 m.

Evolució arquitectònica

Segle XIII

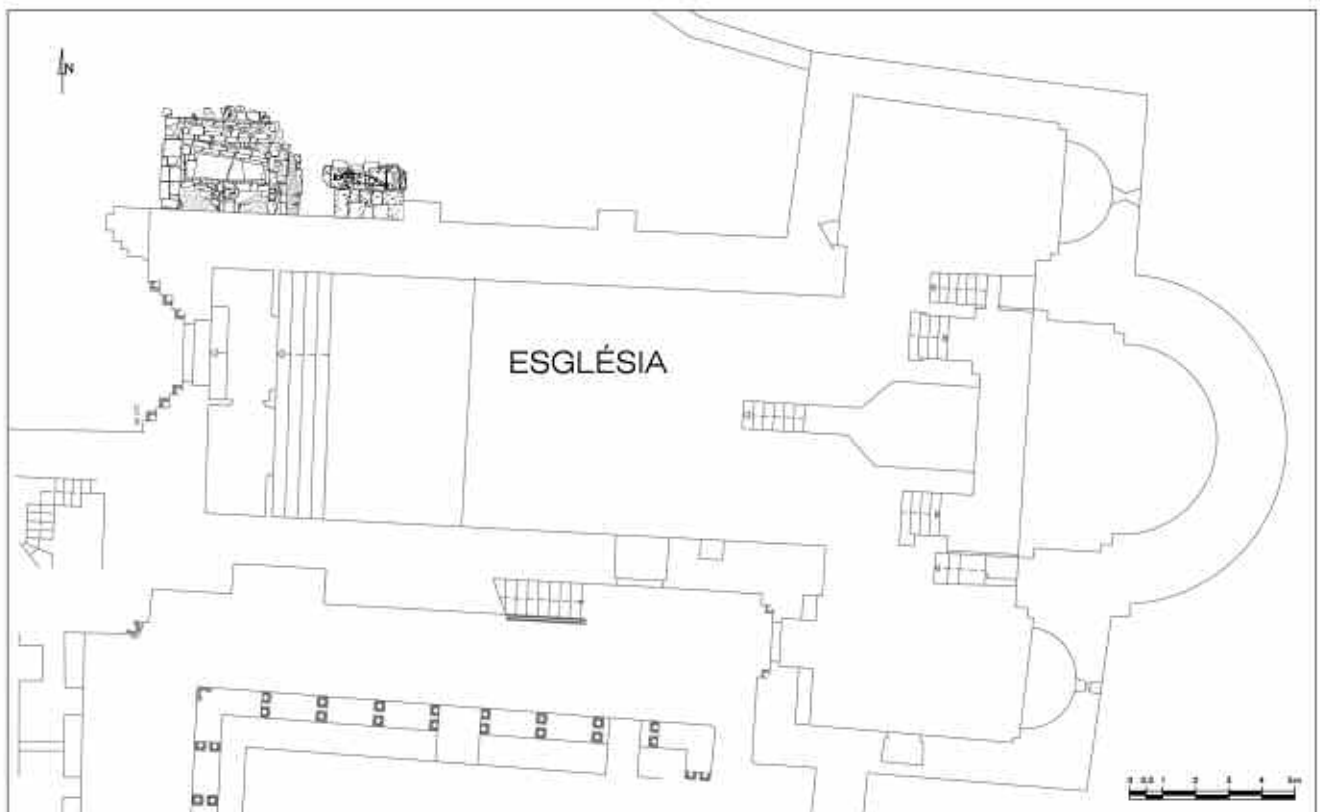
La construcció de la tomba medieval es realitzaria damunt les restes de l'antic temple preromànic enderrocat, localitzat en les campanyes arqueològiques de 2004 i 2005, i seria adossada al mur nord de l'església del segle XIII.

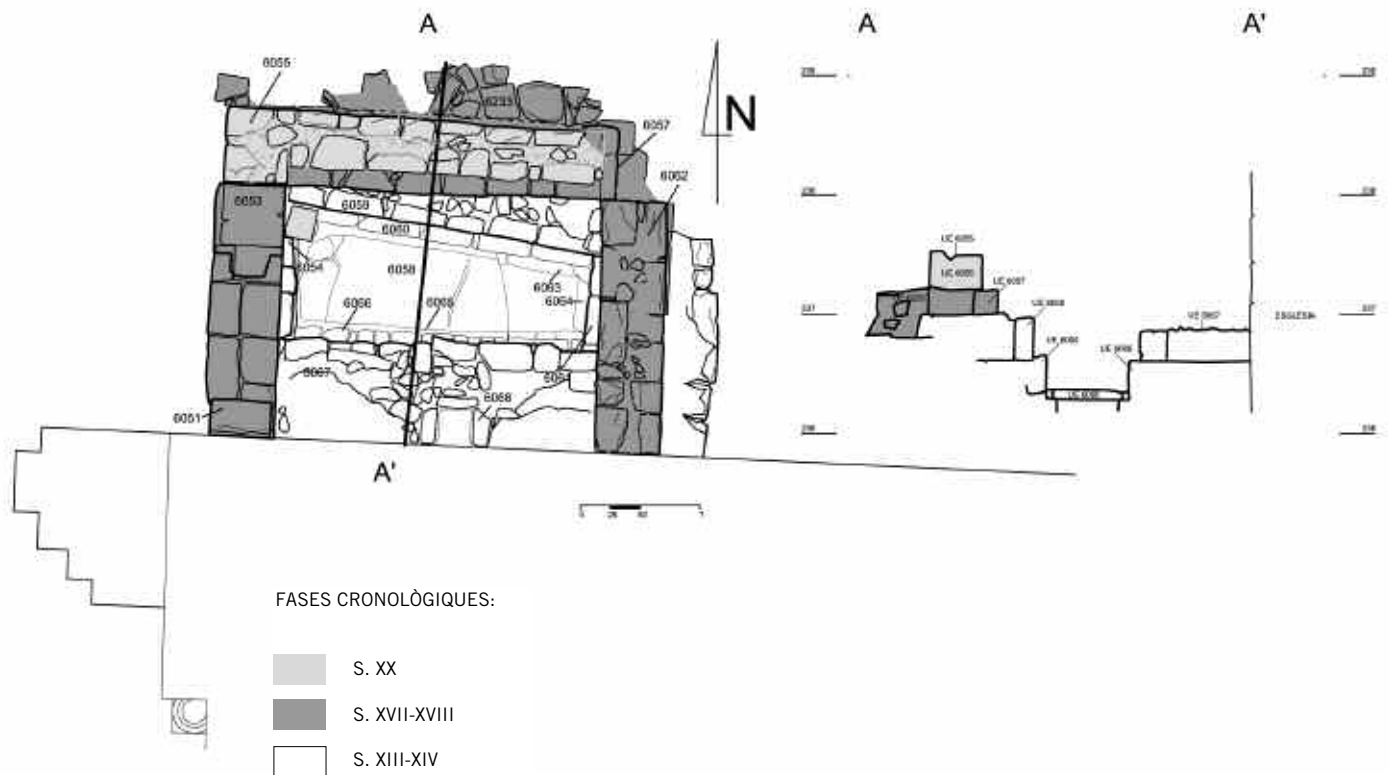
Estructures de la tomba.

(UE 6054, 6059, 6060, 6061, 6065, 6066, 6067 i 6068)

El mur perimetral oest de la tomba (6054) va ser construït a base de pedra petita i mitjana repartides en tres filades, dues de superiors més estretes, i una d'inferior més gran. Fou recrescut en època moderna a partir de la construcció dels murs 6051, 6052 i 6053.

El mur perimetral nord (6059) de la tomba presenta un parament realitzat a base de grans pedres rectan-

gulars, de tallat romànic a punxó i amb lligam de morter de calç, sobretot a les juntes. Forma un dels murs que delimiten la tomba pel costat nord. Es troba construït damunt una altra banqueta d'iguals característiques (6060). Aquesta darrera està formada per una filada de pedres rectangulars, de tallat romànic (a punxó), lligades amb morter de calç, i es recolza a un tercer graó que sobresurt uns 10 cm més i que forma l'encaix de la coberta de la tomba inferior. Fou recrescut en època moderna a partir de la construcció dels murs 6055 i 6057.

El mur perimetral est (6061) va ser recrescut en època moderna a partir del mur 6062. És d'iguals característiques que el mur (6054). Presenta tres filades de pedres estretes amb carreus d'estil romànic tardà, lligades amb morter de calç.

El mur perimetral sud (6067) de la tomba s'adossa a l'església del segle XIII. Presenta una cara interior vista i una superfície superior horitzontal capçada amb pedra petita i morter. Es recolza damunt una banqueteta (6066) més ample que pren-

dria la funció d'encaix per a la coberta de la tomba inferior. Presenta característiques iguals als murs 6054 i 6061. Està lligat amb morter de calç i construït en dues filades d'alçària, amb molta pedra petita col·locada verticalment.

Segles XVII-XVIII

Durant el curs de la nostra intervenció ha estat possible documentar l'estratigrafia exterior a l'estructura que ens revela com una part dels murs que emmarquen actualment la tomba pertanyen a un afegit posterior que atribuïm als segles XVII i XVIII. Per altra banda, la construcció del mur perimetral oest d'aquesta fase suposaria la destrucció de la capçalera d'una tomba de lloses d'orientació nord-sud i també la destrucció puntual de les restes del mur oest de l'església preromànica.

Estructures reconstruïdes.

(UE 6233, 6051, 6053, 6057, 6062)

D'aquesta fase es va documentar un pilaret (6051) afegit a l'estructura primitiva de la tomba, situat al costat oest i adossat a l'exterior del mur de

tancament nord de l'església. És construït a base d'alternar pedra petita, tipus lloseta i carreus grans amb lligam de morter de calç. Davant del pilar esmentat se'n va localitzar un altre (6053) de la mateixa amplada, però de més longitud que l'anterior. Construït amb grans blocs de pedra tallada, alguns semblen carreus romànics reaprofitats, entre els quals n'hi ha de trencats. El parament es combina també amb llosetes petites i lligam de morter de calç. Està capçat per una llosa gran quadrada d'uns 10 cm de gruix, que és en realitat una cornisa o un àbac reaprofitat. S'aprecien clarament les marques del tallat del picapedrer. Es tracta d'un element arquitectònic d'estil romànic que podria pertànyer a un dels finestrals de l'església romànica. Recordem que en època barroca es malmeten la major part dels finestrals de l'església, fet que comporta la mutilació o extracció de molts elements del seu emplaçament original.

El mur de tancament oest (6052) que delimita la tomba està fet a base de pedres grans però estretes, lligades amb morter de calç, d'aspecte si-

milar al parament identificat com a 6051. La seva factura no és homogènia. Les pedres no són totes ben tallades, algunes són irregulars, sobretot a l'extrem sud. Exteriorment no tenen cara bona perquè formen la cara no vista d'una tomba retallada en el terreny. El mur es conserva en tres filades d'alçària, construït damunt una banqueta més ample que sobresurt en uns 10 cm aproximadament.

Del mur de tancament nord (6057) només n'era visible una sola filada donat que fou cobert parcialment per un mur (6055) aixecat al segle XX. El parament sud presentava els carreus emmascarats per morter de calç, però entre les pedres només hi havia terra. Va ser fet amb pedra tallada a punxó (típic del primer romànic). Sembla que cal interpretar aquest parament com un reaprofitament de materials antics, procedents molt probablement del temple primitiu (segles X-XI). Creiem que es tracta del mur perimetral nord de la "tomba del fundador", recrescut als segles XVII-XVIII.

El mur de tancament est (6062) va ser fet amb pedra ben tallada deixant un petit espai interior amb rebla petit de pedra i morter. El seu costat intern és fet amb pedra tallada a punxó (típic del primer romànic), combinat amb algun carreu d'iguals característiques que els que trobem en el parament de l'església (romànic tardà o de transició). No fa filades regulars, algun bloc ocupa l'espai de dues filades. Es lliga amb morter de calç. Fins i tot un dels carreus típics del segon romànic està col·locat verticalment. Exteriorment el parament utilitza carreus de tallat igual que l'església, però sembla que estan aprofitats ja que no es troben sempre en la posició correcta, donat que el tallat de la pedra es troba girat en diferents sentits. Es recolza al mur exterior de l'església per la seva façana nord.

La construcció en els segles XVII-XVIII dels elements esmentats va suposar de fet la transformació i realçat de la tomba medieval del segle XIII.

Inicis segle XX

L'any 1907, sota la tutela de J. Puig i Cadafalch, es realitzen excavacions arqueològiques entorn a l'església de Sant Benet. És en aquests moments quan sembla que es du a terme una restauració i neteja de la tomba, amb un nou rejuntat de morter de calç i la construcció d'un nou mur en el costat nord de l'estructura. A nivell estratigràfic creiem que la construcció d'aquest mur és una aportació de principis del segle XX, explicació que es relaciona amb el creixement del nivell de circulació del pati de l'església, que és realment significatiu. El parament i construcció responen a una obra diferent, realitzada i destinada molt probablement a preservar la tomba després de la seva excavació. Recordem que la tomba quedava molt enfonsada respecte la cota inicial del pati. Una fotografia d'aquella intervenció ens permet confirmar aquesta hipòtesi⁴. En aquesta fotografia s'observa l'interior de la tomba tal i com està avui, el mur nord encara no hi és i a ponent s'ha excavat una rasa, que hem pogut identificar en la nostra intervenció.

Estructures reconstruïdes (UE. 6055-6056)

El mur 6055 feia cantonada amb el pilaret 6053, conservat en una sola filada, presentava un parament fet amb pedra de bona qualitat pel costat sud, on es va emprar carreu romànic, mentre que pel costat exterior el mur era fet amb pedres, tipus lloses sense treballar, només desbastades i disposades verticalment. Estava lligat amb morter de calç i tancava el perímetre nord de l'estructura. Sabem que la seva construcció amortitzà l'existència d'un mur anterior més antic (6233).

El pilaret 6056 format per tres carreus de planta quadrada damunt un fragment de fust de columna, ha estat interpretat com un element postís i aliè a l'obra original de la tomba, ja que es trobava recolzat a la coberta inferior de la tomba, sense cap utilitat arquitectònica. Tenia el seu homònim al costat est. La seva col·locació podria ser una aportació de Puig i Cadafalch.

Interpretació i conclusions

Segons les dades arqueològiques, l'estructura inicial de la tomba coneguda com a "tomba del fundador", correspon al segle XIII. Per la seva tipologia constructiva i atenent a les característiques de la major part de tombes documentades a la necròpolis, és obvi que es tracta, en aquest cas, d'una tomba noble, que deuria acollir les despulles d'un personatge rellevant.

Tot i això, si ens basem en l'estructura original, no és però l'única tomba d'aquest tipus existent a la necròpolis de Sant Benet; altres d'igual cronologia i tipologia s'han documentat durant les excavacions recents.

Quant a la seva denominació particular i popular com a "tomba del fundador", no hi ha cap dada que permeti constatar que aquesta estructura funerària hagués pogut acollir les despulles del fundador de Sant Benet. En primer lloc és obvi que la tomba fou bastida tres segles després de la mort de Sala, fundador del monestir al segle X. Per altra banda, segons les dades arqueològiques, no és tampoc possible que l'estructura hagués tingut la funció d'integrar al segle XIII el sarcòfag antropomorfa, trobat fora de context i que correspon a una sepultura del segle X. En aquest sentit, les dimensions d'aquest sarcòfag –de 2,18m de llargada per 0,70m d'amplada– difereixen notablement de les dimensions del vas funeràri de la tomba del segle XIII –de 2,45m de llargada per 0,98m d'amplada–.

Sembla doncs força clar que ambdues tombes no tingueren mai una relació directa ni estructural ni cronològica.

Cal considerar per altra banda que, si bé la particularitat de la tomba ja era evident al segle XIII –la seva tipologia i acurada construcció així ho indiquen–, és clara la seva transformació en època moderna (segles XVII-XVIII), amb la construcció de nous murs perimetrals sobre l'antiga estructura i d'uns pilarets sobre el mur oest. Aquesta transformació implicà òbviament un recreixement de

la tomba primitiva i un canvi de fesomia que li donà encara més monumentalitat i vistositat.

La tomba fou encara modificada de nou a principis del segle XX, quan J. Puig i Cadafalch en restaurà el conjunt amb un nou rejuntat dels murs, la construcció d'un nou mur al costat nord i la col·locació d'un pilar recolzat sobre la coberta inferior de la tomba.

Atenent doncs a les dades arqueològiques, cal interpretar el conjunt conegut com "la tomba del fundador" com una estructura funerària particular, bastida al segle XIII. Tot i això, la seva fesomia actual i part de la seva monumentalitat, és fruit de diverses transformacions efectuades entre el segle XVII i el segle XX.

Bibliografia

Butlletí Amics de l'Art Romànic del Bages. Any 1987. Núm. 35, pp: 400-401.

SITJES, X. "Un edicle sepulcral" a; L'art funerari medieval a la Conca Alta del Llobregat. Manresa, 1994. Pp. 154-156.

SUBIRANAS, C. – VILA, G. *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages. Església – Pati exterior nord – Ala Est. (Sant Fruitós de Bages, Bages)*. Campanyes 2004. Lliurat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Treball inèdit. 2005.

VILA, Goretta. *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages. Necròpolis (pati de l'església)*. Sant Fruitós de Bages, Bages. Campanyes 2004-2005. Lliurat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Treball inèdit. 2006.

NOTES

1. Borrador de gastos de San Benito de Bages (1620-1629). *Monacals Universitat* Vols. N. 93. ACA. Així en el "Borrador de gastos de San Benito de Bages (1620-1629)" en els "Aumentos de 1613" hi trobem la següent referència: "ha cercado el cementerio de pared y hecho un tornillo en la cocina separando el horno de la cal que estaba caydo".
2. Veure; Jordi Guàrdia. Memòria de la intervenció arqueològica a Sant Quintí de Taravil (Capolat, Berguedà). 2004.
3. SUBIRANAS, C.-VILA, G. *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages. Església-Pati exterior nord-Ala Est. (Sant Fruitós de Bages, Bages)*. Campanyes 2004. Lliurat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Treball inèdit. 2005.
4. La fotografia apareix reproduïda a la pàgina 5 de la "Crònica reciente de San Benet" elaborada per la família Codina, dins l'apartat corresponent a 1907.

**Goretta Vila i Fàbregas
Carme Subiranas i Fàbregas**
Arqueòlogues
(Arqueociència Serveis Culturals, SL)

perquè el coneixement de **MANRESA** ha de ser accessible a tothom.

Francisc Comas - Salvador Redó

L'ARXIU DE SALAMANCA I LA CATALUNYA CENTRAL
JOAQUIM ALZIT - JORDI BARBERÀ - PÈRE GASOL

Manresa 2

2a Edició

Adquiriu-los a les millors llibreries de Manresa i comarca

www.zenobitaedicions.com
Tel. 93 875 7363
c/e: zb@zenobitaedicions.com